

Johann Hari

Zakaj ne bom žalovala za Derridajem

Priljubljenost filozofije Jacquesa Derridaja med izobraženci je težko razumeti drugače, kot da vidimo v njej simptom dekadence. Zahodni intelektualci niso bili še nikoli varnejši, zadovoljnejši ali svobodnejši – zato so se obrnili k svojeglavemu, pogosto absurdnemu filozofu, ki v iskanju intelektualne stimulacije zavrača humanistiko (in vsak jasen projekt). Ker ga ta teden pokopavajo, je čas za vprašanje, ali ne bi bilo treba z njim pokopati tudi njegovih idej – in dolgega, mučnega postmodernističnega intelektualnega krča.

Imam prijatelje, ki se še vedno zbujejo ob treh zjutraj, ker jih tlači mora zaradi dvomov, ali jim bo do končnih izpitov uspelo doumeti Derridaja. Res je, da je njegovo pisanje namerno nejasno, mestoma celo zdrkne v blebetanje. A ko se naučiš njegovo prozo zgostiti, postanejo njegove ideje dejansko dokaj preproste – in škodljive.

Derrida je bil prepričan, da zahodno misel že vse od Platona novega časa najeda rak, ki ga je imenoval "logocentrizem". To je v bistvu domneva, da jezik opisuje svet dokaj transparentno. Morda mislite, da so besede, ki jih uporabljate, nepristranski pripomočki za razumevanje sveta – toda to je, kot je trdil Derrida, zmeta. Če opišem, denimo, Charlesa Mansona kot "norega", bo marsikdo sklepal, da govorim o objektivnem stanju, ki se imenuje "norost" in ki na svetu obstaja. Derrida bi rekel, da je pojem "norosti" zgolj nedoločen pojem, "označevalec", ki razen v povezavi z drugimi besedami ne pomeni kaj dosti. Tisto, kar res obstaja – dejanska norost, "označenec" – je skoraj nemogoče doumeti; izgubimo se v morju besed, ki nam onemogočajo dejansko neposredno občutenje resničnosti.

Derrida hoče spodkopati prepričanje, da obstaja objektivna zunanja resničnost, povezana z našimi besedami, neki svet "tam zunaj", ki ga je mogoče raziskovati s pomočjo jezika, znanosti in racionalnosti. Nikakršnih univerzalnih resnic ni, je rekel, nikakršnega napredka in zatorej nikakršnega smisla; samo "brezsrediščne", majhne zgodbe, ki jih pogosto utiša želja po racionalnosti in konsistentnosti.

Razsvetljenje – tradicija 18. stoletja, iz katere izvirajo naša pojmovanja racionalnosti in napredka – je samo še ena prazna zgodba, prijazen niz slepil.

Celotni temelj, na katerem je zgrajena naša kultura – absolutno temeljne predpostavke, na podlagi katerih delujemo vsak dan – je torej trhel. Upamo lahko le, da bomo vzpostavili "metafiziko prisotnosti", kjer bomo iz svojih možganov skušali odstraniti jezikovno zmedo ter doživeti nekatere stvari neposredno in neomadeževano. Derridajeva metoda uničevanja jezika je dekonstrukcija – tehnika, ki nas pripelje do spoznanja, da so "označenci" tako dvoumni in giblivi, da lahko pomenijo kar koli ali pa nič.

Skratka, Derrida je bil nori uničevalec zahodne filozofije. Razcepiti je skušal samo osnovo našega mišljenja – jezik, smisel in poskus pripovedovanja velikih zgodb o tem, kako smo postali takšni, kakršni smo. Vse, kar nam ostane – če sprejmemo Derridajeve sklepe – je zbežan molk in ironija. Če je smisel zgolj še ena jezikovna igra, če naše besede ne ustrezajo ničemur v svetu tam zunaj – kaj lahko tedaj storimo drugega, kot da se pogreznemo v nihilizem ali se usmerimo v nadnaravno?

Virus dekonstrukcije se je razširil po družboslovnih oddelkih evropskih in ameriških univerz. Intelektualni kolaps, ki ga je to povzročilo, pa lahko najbolje prikažemo tako, da si ogledamo vpliv postmodernizma na literaturo. Modernistično leposlovje je bilo – vsem pomanjkljivostim navkljub – zavezano svetu. V svoji najboljši obliki ga je celo skušalo spreminjati: John Steinbeck je vlekel voz prek od krize prizadete Kalifornije in našel družino, ki je postala motiv *Sadov jeze*.

Primerjajte to s postmodernistično literaturo, tako grozno obliko mučenja, da je gotovo v nasprotju z Ženevsko konvencijo. Oglejte si ogabne romane Dona DeLilla ali Davida Fosterja Wallacea, užete v past samoreferenčnih derridajevskih besednih iger in irelevantnosti, medtem ko se svet zunaj njihovih strani razvema in pritožuje. Kritik Dale Peck je imenitno opisal postmodernistično implozijo romana: "To je tradicija, ki se sistematično odpoveduje vsaki sposobnosti komentiranja česar koli drugega kot svoje lastne nezmožnosti komentiranja česar koli."

In zdaj razširite ta učinek na vso humanistiko: zamislite si, da se ta deflacija dogaja v antropologiji, sociologiji, filozofiji ... saj si predstavljate. Nič ni bolj moreče kot videti pametne diplomirance, ki bi se morali ukvarjati z resnično pomembnimi stvarmi, pa pišejo zgolj postmodernistično dekonstrukcijo pojma sreče ali bogastva ali človekovih pravic ali kakšno razpravo z naslovom kot *Je antropologija v postmodernem času zares mogoča?* Pasivnost in nepomembnost evropskih intelektualcev in ameriških univerz v zadnjih

treh desetletjih je predvsem posledica zgrešene smeri onanističnega postmodernizma, v katero so se utirili.

Da bomo poštene do Derridaja: pozneje v življenju je očitno začel doumevati neznanske sile ultraskepticisma, ki jih je spustil z vajeti. Zelo malo ljudi dejansko prenese, da so nihilisti; zelo malo ljudi lahko dolgo pridiga o ohromelosti in obupu. Tako je Derrida na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja izjavil, da obstaja nekaj "neskončno ireduktibilnih" pojmov, ki jih ne bi smeli dekonstruirati – predvsem pravica in prijateljstvo.

A takrat je bilo prepozno. Derrida je že uničil vse pripomočke, ki bi jih lahko uporabil za obrambo pravice. Če je smisel brez vrednosti, če so besede zgolj znaki v praznini, kako lahko naenkrat ustavi proces dekonstrukcije, ko pride do ene in edine vrednote, ki mu je pri srcu? Je njegova raba besede "pravica" na neki način imuna proti vsem pravilom, ki jih je formuliral vso svojo kariero? Derrida je zagovarjal absurdno tezo, da je pravica "mesijanski" koncept, ki se nam bo nekako razkril, ko se bomo znebili jezika in smisla.

Oh, prosim vas. Najbrž je Derridajev tragični poskus, da bi nazadnje ukrotil svojo razdiralno zver, nekaj ganljivega. Ampak pravi čas za to, da bi se odmaknil od nihilizma, bi bil desetletja prej, ko je prvič lansiral idejo dekonstrukcije.

V njegovi filozofiji se skrivajo drobna zrnca razumevanja: da zgradba jezika določa naše mišljenje dosti bolj, kot smo prej menili, in da so velike zgodbe po naravi nevarne. Derrida bi lahko prišel do istih sklepov že na začetku kariere: da bi morali biti tako do jezika kot do zgodb bolj skeptični kot prej. Toda Derrida je vedno zagovarjal veliko ostrejši in bolj nespameten načrt. Sklenil je, da se moramo odtrgati od zahodne tradicije in znova začeti pri Platonu.

In graditi kaj? Derridaju se ni zdelo vredno razpravljati o alternativah, razen v tako nejasnem jeziku, da ga ni mogoče dešifrirati. Njegova "metafizika prisotnosti" je nerazumljiva. V resničnem svetu so alternative razumu (Božje razodetje? Praznoverje? Čista volja? Obup?) še bolj popačene in še manj verjetno vodijo k "osvoboditvi", h kateri naj bi Derrida po svojih izjavah težil.

Dovolj. Lačen človek ni še nikoli hrepenel po dekonstrukciji; tiraniziran človek ni imel še nikoli občutka, da je ujet v jezikovno igro. Ko se svet otepa s krizami, ki terjajo takojšen in resen intelektualni napor, je rahlo neokusno, če se intelektualci brez konca prerekajo o tem, ali svet sploh zares obstaja in ali ga je sploh mogoče opisati z jezikom. V zakotnejših filozofskih oddelkih morda je prostor za nadaljevanje debate o postmodernistični misli, dopuščati, da obvladuje tolikšen del humanistike, kot ga obvladuje že desetletja, pa je skoraj patološko blazno. Akademiki, pisatelji in resni misleci že predolgo tičijo v derridajevski slepi ulici.

Prevedla Maja Kraigher